

Tillverkningen av de svenska frimärkena 1855—1920.

Av *Hugo Olsson*.

Inledning.

Numera tillverkas de svenska frimärkena av postverket, men under en lång följd av år, från 1855, då frimärkena infördes i vårt land, och ända fram till 1920 ombesörjdes tillverkningen av privata firmor. En stor del av den tryckmateriel, som dessa använt, har tillvaratagits och förvaras numera i Postmuseum. Även om denna samling är långt ifrån fullständig, ger den dock intressanta upplysningar om tryckteknikens utveckling under de 65 år, den omfattar.

Under de första 35 åren utfördes alla frimärken i boktryck, men från år 1891 framställdes vissa märken i koppartryck. För brevkorten ha även andra tryckförfaranden kommit till användning. En utförlig redogörelse för brevkortens, kortbrevens och frankokuertens tillverkning har 1945 utgivits såsom nr 24 i serien "Meddelanden från Postmuseum". För frimärkenas framställning fram till år 1920 lämnas i det följande en kortfattad orientering.

Såsom ovan nämnts ha frimärkena utförts i dels boktryck, dels koppartryck (djuptryck). Vid det förra är det de upphöjda partierna på tryckplåten som infärgas, och som avgiva färg till papperet. Vid det senare är det däremot fördjupningarna på plåten, som upptaga och avgiva färg. Färgen är vid djuptrycket av betydligt lösare konsistens än vid boktrycket.

Framställningen av originalgravyren är det första stadiet i tillverkningen av tryckmaterielen. Sedan gravyren godkänts, måste den mångfaldigas. Detta har skett enligt många olika metoder, men gången i reproduktionen är vid alla i princip densamma.

Gravyren är utförd i spegelbild, alltså som ett negativ. Från den göres ett eller flera positiv. Vid skilling bancoserien användes ett sådant positivt avdrag såsom gjutform för klichéer, vilka sammanställdes till en tryckplåt. Vid de övriga frimärksserierna reproducerade man avdrag på galvanisk väg. Man framställde t. ex. ett antal positiv, som hopfogades i en rad eller till ett block. Från detta togos negativ, som i sin tur sammanlödtes till större enheter o. s. v., tills man nått fram till de slutliga fällningar som skulle användas för tryckningen, plåtarna.

De positiva fällningarna — med rättvänd bild — kallas vid boktryck matriser och vid djuptryck patriser. Betydelsen av övriga benämningar, som användas i det följande, framgår direkt av sammanhanget.

Sådana fällningar, som utgöra mellanstadier i tillverkningen, bruka ofta vara försilvrade på bildytan och överdragna med vax eller beck på baksidan. Eftersom de skulle användas som elektroder vid framställningen av nya fällningar, fastlödtes på dem tunna band av koppar för strömtillförseln. De fällningar, som skulle användas som tryckplåtar, förstärktes på så sätt, att de pågötos med bly på baksidan. Sedan anbragtes de på något lämpligt underlag, ofta en träplatta, så att de fingo vanlig stilhöjd, då det gällde boktryck. Koppartrycksplåtarna ha en tjocklek på c:a $\frac{1}{2}$ cm.

LILLA RIKSVAPNET I.

Valören i skilling banco.

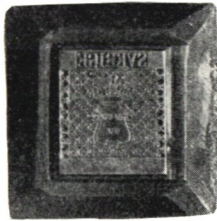
1855—1858.

För skilling banco-frimärkena framställdes två originalgravyrer. Den först tillverkade godkändes emellertid icke, men innan den slutgiltigt underkändes, hade fullständig tryckmateriel förfärdigats från den. Den första gravyren skiljer sig i flera hänseenden från den godkända. Särskilt må framhållas, att guillocheringen är glesare och bottenmönstret verkar mera oregelbundet. Punkt saknas efter FRIMÄRKE, och kronorna i vapenskölden avvika även från den godkända gravyrens.

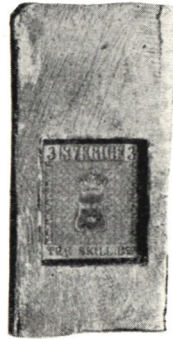
Typ I.

Originalgravyren är utförd i stål såsom moderstempel och saknar således valörbeteckning. Sedan den härdats, inpressades den i ett stycke mjukt järn, varvid en matris erhöles. Efter härdning inpressades denna i sin tur i andra stycken mjukt järn, och de så erhållna avtrycken voro avsedda för tillverkning av bildstansar, d. v. s. i dem skulle valörbeteckningar ingraveras. Matrisen är c:a 4 cm. hög, men ämnena för bildstansarna växla i tjocklek mellan 1 och 3 cm. Några av ämnena ha spruckit på grund av det stora trycket vid inpressningen och ha därför förstärkts på så sätt, att de omgivits med en järnring. Fem stycken ha av någon anledning icke vidare bearbetats, men i fem andra har valörbeteckning ingraverats.

Från de fem bildstansarna ha på samma sätt framställts matriser i stål, och från dem skulle sedan tillverkas tryckplåtar. Dessa voro avsedda att sammansättas av lösa klichéer, vardera upptagande endast en märkesbild. Klichéerna framställdes i mässing, som pressades mot nämnda matriser. Tillverkningsmetoden synes dock icke varit lyckad, och mäsingsklichéerna återge icke gravyren oklanderligt. Provtrycken från dessa klichéer godkändes heller icke, utan en ny gravyr måste tillverkas.

12. Originalgravyr till skilling bancomärke.

13. Matris för 3 skill. banco.

Typ II, godkänd typ.

Den nya gravyren har tydligen även utförts i stål såsom moderstämpel, och från den har på samma sätt som vid typ I över matris framställts bildstansar. I fortsättningen av tillverkningen har man emellertid använt en annan metod. Bildstansarna ha inpressats i kopparplattor, som nedfällts i stålämnen. Från matriserna har man gjutit klichéer i stilmetsall, och av klichéerna sammanställdes sedan tryckplåtar. Ett antal reservklichéer äro ännu bevarade, av vilka några äro odugliga. Även från originalmatrisen ha tillverkats klichéer, som alla sakna valörbeteckning. I två sådana klichéer har i ena övre hörnet instansats en fyra, och i en annan har i nedre fältet instansats några bokstäver.

Vid nytryckning av skilling bankomärkena tillverkades av varje valör 10 klichéer i stilmetsall på samma sätt som tidigare. De löddes fast på blyfot, så att de erhöilo vanlig stilhöjd. En av varje varlör förkopprades och har väl utgjort någon sorts reserv, medan de andra använts för nytryckningarna. År 1930 tillverkades från sådana klichéer kopparfällningar, som voro avsedda att vara reservmatriser.

LOKALMÄRKEN.

1856—1861

Tryckmaterielen till lokalmärkena, i varje fall den materiel, som förvaras i Postmuseum, har framställts enligt annan metod än den, som kom till användning vid skillig banco-märkena. I Postmuseum finnas 24 lösa klichéer, vilka utgöras av kopparfällningar från en ej tillvaratagen matris. 25 stycken sådana ha sammanställts till ett block, och medelst elektrotypi har därifrån tagits en matris med 25 märkesbilder. Ej heller denna matris finnes, men väl 9 stycken kopparfällningar från den. Kopparfällningarna ha på baksidan förstärkts med bly eller stilmetall och använts som tryckplåtar. 8 stycken äro monterade på trästock och färdiga för tryckning.

Vid framställning av de första nytrycken gjordes en ny matris genom prägling i koppar. Denna matris är således ej fälld på galvanisk väg. Från den härstamma 9 stycken blyklichéer, som på galvanisk väg överdragits med en tunn kopparhinna.

LILLA RIKSVAPNET II.

Valören i öre.

1858—1872.

För öremärkena i vapentyp graverades en ny originalstämpel, sannolikt i stål. Den har emellertid förkommit. Från den togos ett antal originalmatriser, och från en av dessa togos i sin tur på galvanisk väg ett antal kopparfällningar, som skulle användas för framställning av originalstämplar eller originalmärken, d. v. s. i dem skulle graveras valörbe-teckningar.

Medelst elektrotypi framställdes även tryckplåtarna. De utgöras i regel av 25-block, som sammanställts fyra och fyra. Av vissa valörer finnas även tryckplåtar, som sammanfogats av block med 10 och 15 märkesbilder, vilket kan tyda på, att man till en början ej lyckades framställa så stora användbara plåtar som med 25 bilder.

Tryckplåtarna äro relativt tunna kopparfällningar, som man förstärkt genom att pågjuta bly på baksidan. De fästes på träunderlaget, ofta av mahogny, medelst spikar eller skruvar. På plåtar med 25 märkesbilder finnas 6 skruvhål, vart och ett placerat, där 4 märkesbilder stöta samman. Skadade (stympade eller trubbad) hörn på ramarna vid frimärkena bero i regel på att tryckplåtarna skadats av skruvarna eller

spikarna, då de fastsattes på trästocken. Vid plåtar med 10 eller 15 märkesbilder sitta skruvhålen mellan två märkens långsidor, och därigenom förklaras, varför ofta de lodräta ramarna vid vissa valörer äro skadade ungefär på mitten.

LEJON.
1862—1872.

Hela gången i tillverkningen av tryckplåtar för lejontypen kan icke med visshet rekonstrueras, emedan den tillvaratagna tryckmaterielen är knapphändig. Någon stålgravyr har med all sannolikhet ej framställts, utan originalen ha troligtvis graverats i koppar.

Först i serien tillverkades 3 öresvalören. Två olika gravyrer utfördes, och från båda förfärdigades tryckplåtar. Den första gravyren liksom plåtarna från denna voro icke tillfredsställande, men i avvaktan på att en fullgod gravyr skulle framställas, användes de först tillverkade till tryckning av några mindre upplagor av frimärket. Från den förbättrade gravyren härstammar den enda tryckmateriel, som nu förvaras i Postmuseum, och den utgöres av två på mahognyfot monterade tryckplåtar, vardera innehållande 100 märkesbilder.

För valörerna 17 och 20 öre graverades en moderstämpel utan valör, och från denna tillverkades original samt plåtar med 25 märkesbilder. Fyra sådana hopställdes till en tryckplåt. Vissa 20 öresplåtar ha en stålgrå ytbeläggning, som till utseendet erinrar om järnhinnan hos förstälade plåtar. Det är dock knappast troligt, att man redan vid denna tid använde förstålning för att öka plåtarnas livslängd, utan det synes sannolikare, att den grå beläggningen utgöres av amalgam, som bildats genom cinnoberns kemiska inverkan på kopparn.

Provgravyrer och provplåtar i lejontyp.

Man har även haft för avsikt att tillverka 12 öresfrimärken i lejontyp, och provgravyrer för denna valör finnas i Postmuseum. Alla äro utförda i koppar.

Den ena, typ I, är mycket lik 3 öresmärket: i övre delen ett ligande lejon, däröver i bågförm ordet SVERIGE, nedtill 12 ÖRE 12 och därunder 12 FRIMÄRKE 12. Den andra, typ II, liknar den föregående, men i de båda övre hörnen står 12 och längst ned endast FRIMÄRKE. Båda gravyrerna äro avsedda för boktryck.

Av typ II finnas på en annan kopparplatta två gravyrer, som äro ofullbordade, i det de blott upptaga konturerna. Dessa gravyrer äro av

särskilt intresse, därför att de äro positiva, alltså icke spegelbilder. De synas utgöra de första försöken att framställa gravyrer för svenska frimärken, avsedda att utföras i djuptryck.

I djuptryck skulle man emellertid kunna framställa frimärken med betydligt finare gravyr, och sedan tanken väl uppstått att använda denna tryckningsmetod, utarbetade gravören en ny provgravyr, typ III. Denna typ har i mitten vapnet med sköldbärare. I de båda övre hörnen står i fyrkantiga fält 12 och nedtill i rak linje ordet SVERIGE. Från denna originalgravyr har framställts såväl matriser som plåtar. Att djuptrycksmetoden icke slutgiltigt kom till utförande denna gång utan stannade vid försök, beror säkert på att framställningskostnaderna skulle bli för stora.

RINGTYP.

1872—1892.

För de valörer i ringtyp, som utkommo år 1872, graverades original i stål, ett för varje valör. De äldsta tryckplåtarna tillverkades enligt den metod, som utarbetats för öresvalörerna i vapen- och lejontyp, dvs på galvanisk väg framställdes matriser, som hopfogades till större block, och från dessa togos kopparfällningar, som förstärktes genom pågjutning på baksidan med bly eller stilmetall. Alla plåtarna ha ursprungligen varit 25-block, och vid tryckningen monterades 4 sådana på träunderlag. I mellanrummet mellan två märkesbilder brukade man instansa nummer, för att man lätt skulle kunna avgöra, hur de skulle monteras.

Originalgravyren till riksdalermärket upptager märkesbilden i sin helhet, dvs både ram och mittparti. Från originalgravyren togos över matris kopparfällningar, som sammanställdes till större block, och på dem (10-block för plåtar, som skulle upptaga rampartiet) bortsvarvades antingen mittpartiet eller rampartiet, och de fingo sedan tjänstgöra som "original" för framställning av de definitiva tryckplåtarna.

För de två senare tillkomna valörerna 4 öre och 1 krona gjordes inga stålgravyrer. I stället tog man kopparfällningar från originalgravyren till någon annan valör och slipade bort den upphöjda valörbeteckningen på de erhållna matriserna. I kopparfällningar från dessa matriser graverade man in den nya valörbeteckningen. Av dessa två valörer gjorde man plåtar, som blott innehöllo 10 bilder, och tryck-

plåtarna sammanställdes sålunda av 10 sådana kakor. För 1 kronasvalören tillverkades endast plåtar för ramen, medan mittpartiet trycktes med samma plåtar som riksdalermärkets mittparti.

14. Tryckplåt för ringtypsfrimärken.

Sist i serien utkom 2 öresvalören. För denna graverades i koppar ett original, som blott innehöll tvåan samt cirkelringen med text. Från en plåt av 24 öresvalören utsågades ett 10-block, och på detta bortsvarvades de runda mittfälten, varefter fällningar från 2 öresmärkets valörfält ditsattes i stället. Från det sålunda ändrade 10-blocket togs över matris 10 kopparfällningar, som sammanställdes till en plåt.

KONTROLLTRYCK AV POSTHORNSPAPPER.

Under frimärkstillverkningens första årtionden hade postverket tillhandahållit papper, levererat av Rikets ständers banks pappersbruk Tumba, men på 1880-talet erhöll frimärksleverantören tillstånd att själv anskaffa lämpligt papper. För att postverket skulle kunna kontrollera, att alla tillverkade frimärken också levererades till frimärksförrådet, beslöt man, att papperet skulle överlämnas till postverket, som i sitt tryckeri skulle förse det med kontrolltryck på baksidan. Detta kontrolltryck utgjordes av 8 större posthorn i marginalen och 100 mindre posthorn på platsen för varje blivande frimärke. Dessutom trycktes littera och kontrollnummer på varje ark. Sedan arken kontrollstämplats, utlämnades de till frimärkstryckaren.

Man hade tänkt sig att förse även papperet till tjänstefrimärkena i stort format med liknande kontrolltryck och även tillverkat en del tryckmateriel för detsamma. Dessa posthorn äro större än de, som kommo till användning för de vanliga frimärkena.

Till posthornen gjordes originalgravyrer i stål, och över matriser framställdes sedan på galvanisk väg kopparfällningar, som användes till tryckplåtar. En tryckplåt med 100 posthorn anbragtes på en järnram, på vilken även fastsattes marginalposthorn och littera.

TJÄNSTEFRIMÄRKEN.

Stort format.
1874—1911.

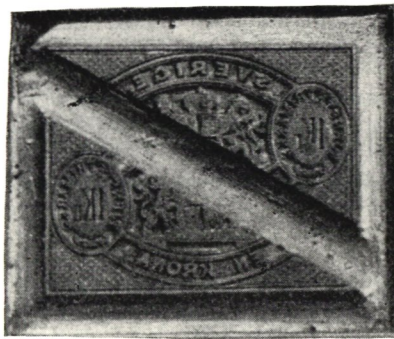
I stål utfördes en originalgravyr, som saknar valörbeteckning och alltså är en moderstämpel. Från denna togos över matris kopparfällningar, i vilka valörbeteckningar ingraverades. Dessa originalstämplar pågötos på baksidan med bly och fastlöddes på underlag av mässing eller stål. Av 10 och 50 öre samt av 1 kr gjordes efter en tid nya originalstämplar, som i gravyren skilja sig något från de först framställda. Av tvenne valörer, nämligen 3 och 5 öre, tillverkades år 1899 ett par fällningar från originalmatriser, och dessa fingo sedan tjäna som original.

Utgående från originalen tillverkades tryckmaterielen på samma sätt som vid ringtypsfrimärkena. I regel skedde det i flera stadier. Först tillverkade man matriser med fem märkesbilder och från dem motsvarande plåtar. Efter en sammanställning av ett antal sådana femblock gjorde man matriser med flera märkesbilder och från dem större plåtar. I arkivet förvaras plåtar med 5, 10 och 50 bilder.

De definitiva tryckplåtarna utgöras av kopparfällningar, som på-gjuts på baksidan med bly och därefter monterats på träplatta. Vid vissa valörer är plåten uppbyggd av fällningar med enstaka märken, vid andra av större block.

För övertryckningen av 12 och 24 öresmärkena till 10 öre förfärdigades en särskild originalgravyr, som mångfaldigades. Själva tryck-plåten framställde man på så sätt, att man på tunna träplattor, c:a 1 mm tjocka, spikat antingen ett sammanhängande vertikalpar eller två lösa enstaka märkesbilder. Fem sådana plattor ha sedan spikats på ett tjockare träunderlag, en fot, så att man erhållit en vertikalrad med 10

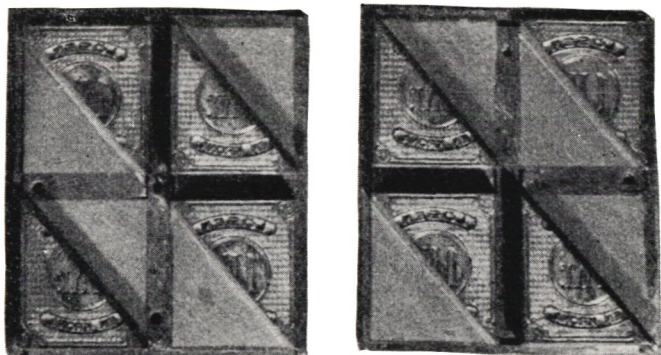
15. Kopparfällning för tjänstefrimärken, använd som originalmärke.

märkesbilder. Tryckplåten har sedan sammanställts av fem sådana rader. För sammanhållningens skull har man upptill och nedtill på tryckplåten spikat en trälist.

LÖSENMÄRKEN.

1874—1891.

Originalgravvren, moderstämpeln, till lösenmärkena framställdes märkligt nog i koppar och icke i stål. Efter den tillverkades över matris fällningar, i vilka valörbeteckningar ingraverades. Från dessa originalstämplor togos i sin tur över matris ett antal kopparfällningar. Fyra sådana kopparfällningar av varje öresvalör löddes på blyfot och sammanställdes till block, från vilka över matriser tryckplåtar tillverkades. Kopparfällningen för 1 kronasvalören sågades diagonellt i två hälfter. Två sådana hälfter sammanställdes med lämpligt mellanrum, och efter dem tillverkades sedan större block.

16. *Kopparfällningar för 1 krona lösenmärke.*

OSCAR II, BOKTRYCK.

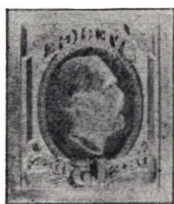
1885—1891.

Till boktrycksmärkena med konung Oscar II:s porträtt gjordes ett flertal gravyrer, som nu förvaras i Postmuseum. Som material använde man i regel koppar eller mässing. Den godkända gravyren är utförd i stål. Plåtarna tillverkade man på samma sätt som vid ringtypsmärkena. Utvecklingen hade vid denna tidpunkt nått så långt, att man kunde framställa så stora tryckplåtar, att de upptogo 100 märkesbilder vardera.

OSCAR II, KOPPARTRYCK.

1891—1911.

Liksom för boktrycksmärkena gjordes även för koppartrycksmärkena av porträtttyp en mängd provgravyrer, av vilka en del dock icke

17. *Bildstans för Koppartryckfrimärken (15 öre).*

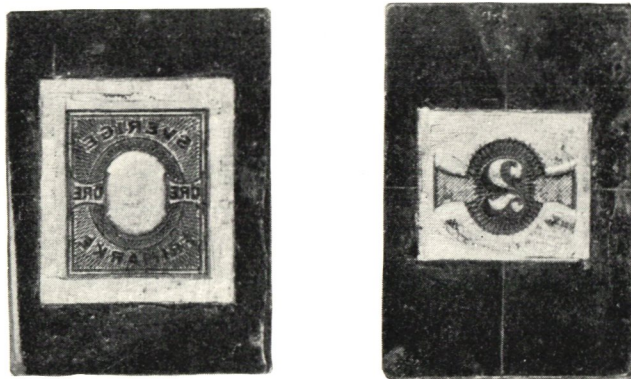
fullbordats. Man började i regel med graveringen av porträttet. Anmärkningsvärt är, att några av porträttgravyrerna utförts i utlandet. Särskilt stort arbete lade man ned på framställningen av 1 kronasvalö-

ren, för vilken ett dussintals gravyrer förvaras i Postmuseum. De godkända typerna graverades i stål. Patriser och plåtar tillverkades på galvanisk väg och upptogo 100 bilder vardera. Tryckplåtarna utgöras av förstälade kopparfällningar, som äro blybelagda på baksidan.

I kronasvalören är tvåfärgad och måste således tryckas med två plåtar, en som blott upptog ramen, och en som upptog porträttet. Gravyren till detta märke omfattade hela märkesbilden. Först på patri-serna bortslipades de partier — ram resp. porträtt — som ej skulle före-komma på tryckplåten.

Hur kritisk man varit vid framställningen av dessa koppartrycks-märken framgår bl a därav, att man från vissa provgravyrer tillverkat fullständiga tryckplåtar, innan man definitivt underkände typen.

TVÅFÄRGAD SIFFERTYP. 1892—1910.

18. Originalgravyrer för tvåfärgad siffertyp.

Även för denna serie tillverkades några provgravyrer, av vilka ett par icke fullbordats. Till skillnad från tidigare utgivna frimärken i två färger gjordes för denna typ särskilda gravyrer för siffrorna och en särskild gravyr för rampartiet. Alla fem utfördes i stål. Plåtarna, som innehöllo 100 märkesbilder vardera, framställdes enligt den då brukliga metoden för boktryck. Vid tryckningen användes samma ramplåt för alla fyra valörerna.

POSTHUS.

1903—1914.

Originalgravyren är utförd i stål. Tryckmaterielen tillverkades på samma sätt som för de samtida koppartrycksmärkena med konungens porträtt. Endast ett plåtpar förfärdigades.

LILLA RIKSVAPNET III.

1910—1920.

Till denna typ graverades en originalstämpel i stål. Denna saknar valörbeteckning. Från den togos över matris fyra fällningar, i vilka valörsiffrorna ingraverades. Dessa benämndes originalmärken eller original. Från originalmärkena togos s. k. originalmatriser. På vanligt sätt uppbyggdes sedan matriser och plåtar. En sådan plåt förvarades såsom originalplåt. Övriga fällningar, som skulle användas som tryckplåtar, pågötos på baksidan med bly eller stilmets till lämplig tjocklek, c:a 6 mm.

Tryckplåtarna hade i regel 100 bilder, men av 4 öresvalören finnas även ett par med endast 50 märkesbilder. Alla plåtarna äro försedda med plåtnummer, som repats på baksidan.

GUSTAF V I MEDALJONG.

1910—1920.

Till de först utgivna frimärkena i koppartryck med konung Gustafs bild i medaljong förfärdigades en del tryckmateriel i Wien, nämligen originalgravyr utan valörbeteckning, patris till densamma samt från patrisen tagna fällningar, i vilka valörbeteckningar ingraverades, s. k. originalmärken. I Wien tillverkades också originalplåtar för 100 märken. Från dessa originalplåtar togos patriser och från vardera av dessa i sin tur två fällningar, som hoplöddes till originalplåtar med 200 märkesbilder. Därefter tillverkades patriser med likaledes 200 bilder och från dessa tryckplåtar för tryckning av 200 frimärken.

För de senare utgivna valörerna framställdes all tryckmateriel i Stockholm. Först tillverkades originalmärken och patriser av dessa. I flera stadier uppbyggdes sedan de definitiva plåtarna. Som mellanstadier framställdes sålunda patriser och småplåtar med 5, 25, 100 och slutligen 200 märkesbilder. För 5 öresvalören gjordes i Stockholm en ny uppsättning efter samma metod.

Tryckplåtarna ha i regel 200 märkesbilder. Intressanta undantag utgöra följande sex plåtar: 15 öre nr 55, 56, 57, 58; 30 öre nr 53 och den enda plåt, som tillverkades av 80 öre, nämligen nr 1. Dessa sex plåtar ha endast 100 märkesbilder.

Alla plåtar för de svenska koppartrycksfrimärkena ha försetts med nummer. På plåtarna för Oscarsmärkena äro de instansade, men på plåtarna för Gustafsmärkena ha de graverats för hand. På de sistnämnda förekomma numren på plåtarnas trycksida, och därför framträda de i marginalen på de tryckta frimärksbladen. De ha väckt berättigt intresse hos filatelister, och med stöd av dem ha framlagts teorier eller riktigare sagt påståenden om olika plåtsammanställningar vid tryckningen. Såsom författaren i annat sammanhang bevisat, äro dessa påståenden rena fantasier och fullkomligt felaktiga. Plåtnumren ha nämligen graverats i mellanrummet mellan de båda bildytorna och icke i marginalen.

Av plåtarna för koppartrycksmärkena finnas endast ett ringa antal bevarade, av Oscarsserien i regel endast en av varje valör och av Gustafsserien i regel två. Efter särskilt tillstånd av Kungl. Generalpoststyrelsen ha alla övriga nedskrotats.

Övertryckta valörer.

Övertrycksplåtarna sammansattes av tio mindre plåtar, vardera med valörsiffror, avsedda för övertryckning av 10 märken. Tio sådana plåtar måste alltså sammanställas för en tryckplåt. Plåtarna för örevalörerna utgöras av stereotyper och för kronvalörerna av kopparfällningar.

TJÄNSTEFRIMÄRKEN.

Litet format.

1910—1919.

I stål utfördes en moderstämpel, originalgravyr, utan valörbeteckning, och över matris togos från denna kopparfällningar, i vilka valören ingraverades. Dessa benämnas originalmärken. Från originalmärkena fälldes originalmatriserna, och från dem togos fällningar, som sedan hopfogades till större rader eller block. En fällning av varje valör tillvaratogs och utgjorde reserv för originalmärkena. De definitiva plåtarna hade 100 märkesbilder.

De utgöras av förstälade kopparfällningar från matriser med 100 bilder. Fällningarna ha sedan förstärkts genom pågjutning av bly på baksidan. De äro försedda med fyra borrhål, så att de kunna fastskruvas på underlag. Borrhålen äro placerade mitt i de fyrblock, som bilda hörnen i plåtarna. På baksidan äro i regel plåtsiffror inristade.

Av en valör finnas fyrblock av negativa märkesbilder, som pågjutits till den för boktryckstyper vanliga stilhöjden. Den s. k. foten är dock icke massiv utan delvis urtagen. Genom att sammanställa 25 sådana erhöLL man en tryckplåt.

LUFPOST I.

I Postmuseum förvaras plåtar, avsedda för övertryckning av 100 märken. De äro utförda som stereotyper i ett stycke i vit metall samt spikade på träfot.

LANDSTORMSFRIMÄRKEN.

1916—1919.

Förslagskliché.

I Postmuseum finnes en i zink etsad kliché, som upptager övertrycks-texter och bilder, som skulle användas för 1916 års övertryck. Från vänster räknat återfinnes 1) en kolumn med texterna för lösenmärkenas tilläggsvalörer: FYRTIO ÖRE, FEM ÖRE, TIO ÖRE, FEMTON ÖRE, TJUGO ÖRE och NITTIO ÖRE; 2) Fem öres övertryck för ringtyp; 3) Tio öres övertryck för lösenmärken; 4) Fem öres övertryck för lösenmärken; 5) Tio öres övertryck för ringtyp.

Innan landstormsfrimärkena utkommit, publicerades i reklamsyfte avbildningar av tryck från dessa klichéer.

Definitiva typer för 1916 års övertryck.

Originalen äro framställda i vit metall och innehålla vardera fem sammanhängande negativa bilder i en vågrät rad. Från originalen togos över matriser kopparfällningar, som pågötos med bly och sammanställdes till tryckplåtar med 100 märkesbilder. Fällningarna, som voro avsedda för ringtypsserien, innehöllo vardera 5 märkesbilder, och det behövdes alltså 20 sådana för en tryckplåt. I Postmuseum finnas sådana tryckplåtar, monterade på träunderlag. För övertryckningen av lösenmärkena användes plåtar, som voro sammansatta av icke mindre än

200 fällningar. Hälften av dem utgjordes av övertryckets nedersta textrad, som varierade för de olika valörerna, medan den andra hälften av fällningarna utgjordes av den för alla valörer gemensamma delen av övertrycket. Alla 200 fällningarna äro lödda på blyfötter, så att de erhållit vanlig stilhöjd. Plåten för övertryckning av posthustypen består av fällningar med två eller tre bilder, monterade på träplatta.

Typer för 1918 års övertryck.

Till det andra övertrycket av landstormsfrimärkena användes stereotyperade klichéer. Varje stereotyp utgöres av en vågrät rad, innehållande 5 övertrycksbilder.
